

УДК 336.7

Ларіонова К.Л.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи
та страхування
Хмельницького національного університету

Безвух С.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи
та страхування
Хмельницького національного університету

ДОСТАТНІСТЬ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВ УКРАЇНИ В 2015–2017 РОКАХ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

ACCESSIBILITY OF OWN CAPITAL OF BANKS OF UKRAINE IN 2015-2017: STATE, PROBLEMS AND WAYS OF DECISION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто стан економіки України та банківського сектору за 2015–2017 роки. Проаналізовано динамічні та структурні зміни власного капіталу в банківському секторі України. Проведено оцінювання рівня капіталізації банків України. Розглянуто вплив проблемної кредитної заборгованості на власний капітал вітчизняних банків. Визначено основні проблеми управління власним капіталом банків в Україні, запропоновано шляхи підвищення їх капіталізації.

Ключові слова: банк, власний капітал, достатність власного капіталу, капіталізація, недіючі кредити.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено состояние экономики Украины и банковского сектора за 2015–2017 годы. Проанализированы динамические и структурные изменения собственного капитала в банковском секторе Украины. Проведено оценивание уровня капитализации банков Украины. Рассмотрено влияние проблемной кредитной задолженности на собственный капитал отечественных банков. Определены основные проблемы управления собственным капиталом банков в Украине, предложены пути повышения их капитализации.

Ключевые слова: банк, собственный капитал, достаточность собственного капитала, капитализация, недействующие кредиты.

ANNOTATION

The article examines the state of the economy of Ukraine and the banking sector during 2015–2017 years. Dynamic and structural changes in equity in the banking sector of Ukraine are analyzed. An assessment of the level of capitalization of Ukrainian banks was conducted. The influence of problem credit indebtedness on the equity of domestic banks is considered. The main problems of managing the equity capital of banks in Ukraine are determined and ways of increasing their capitalization are proposed.

Keywords: bank, equity, equity capital adequacy, capitalization, inactive loans.

Постановка проблеми. В умовах подолання наслідків кризових явищ, що склалися в економіці України на сучасному етапі, запорукою оптимізації діяльності вітчизняних банків є підвищення рівня їхньої капіталізації як важливого чинника забезпечення стабільного функціонування та розвитку банківської діяльності, оскільки достатній рівень ресурсної бази є необхідною умовою їх здатності кредитувати реальний сектор відповідно до потреб економічного розвитку незалежно від ймовірних збурень у

фінансовому середовищі. Адже завдяки достатньому капіталу комерційний банк може дозволити собі навіть певні збитки, які не становитимуть серйозної загрози платоспроможності, що особливо важливо в період кризових явищ на фінансовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем достатності власного капіталу банків в Україні в різний період часу займалися М.Д. Алексєєнко, С.М. Андрущак, З.М. Васильченко, О.В. Дзюблюк, І.Б. Івасів, М.І. Крупка, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, Н.Г. Пайтра, Г.О. Панасенко, С.М. Савлук, Р.І. Тиркало, С.А. Циганов та інші науковці.

Мета статті полягає у визначенні рівня достатності власного капіталу в банках України протягом 2015–2017 років.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна ситуація в Україні у 2014–2017 роках характеризувалась погіршенням основних макроекономічних показників (табл. 1) [1; 2].

1) ВВП у фактичних цінах щорічно протягом 2014–2016 років зростав. Загальний приріст за цей період склав 50,2%. Збільшення ВВП відбувалось не лише у діючих цінах, але й у цінах попереднього періоду, що склало 48,6% приросту за 2014–2016 роки. Проте в цінах 2010 року ВВП у 2014–2015 роках, навпаки, скорочувався (у 2014 році – на 6,6%, у 2015 році – на 9,8%). Лише у 2016 році ВВП збільшився відносно попереднього року на 2,3% у цінах 2010 року, а загалом ВВП протягом 2014–2016 років у постійних цінах 2010 року скоротився на 14,1%. Тобто зростання номінального ВВП (у фактичних цінах) у 2014–2015 роках відбувалось лише за рахунок зростання цін. У 2017 році, згідно з попередніми оцінками НБУ, реальний ВВП збільшився на 2,2%.

2) Індекс споживчих цін у 2014–2015 роках був найвищим з 2008 року (у 2014 році він склав 24,9%, у 2015 році – 43,3%), але й в цьому році він досяг нижчого значення (у 2008 році – 22,3%). Високий рівень інфля-

Таблиця 1

Динаміка основних макроекономічних показників України за 2015–2017 роки

Показники	Роки			Зміна показника (зменшення («-»), збільшення («+»))			
	2015	2016	2017	2016 до 2015 рр.		2017 до 2016 рр.	
				абсолютне відхилення	темп приросту, %	абсолютне відхилення	темп приросту, %
Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах, млн. грн.	1 988 544,0	2 383 182,0	-	+394 638,0	+19,8	-	-
Валовий внутрішній продукт у цінах попереднього року, млн. грн.	1 431 826,0	2 034 430,0	-	+602 604,0	+42,1	-	-
Валовий внутрішній продукт у постійних цінах 2010 року, % до попереднього року	90,2	102,3	-	+12,1	+13,4	-	-
Індекс споживчих цін	143,3	112,4	113,7	-30,9	-21,6	+1,3	+1,2
Доходи населення, млн. грн.	1 735 858,0	1 989 771,0	-	+253 913,0	+14,6	-	-
Номінальна середня заробітна плата, грн.	4 195,0	5 183,0	7 104,0	+988,0	+23,6	+1 921,0	+37,1
Індекс реальної середньої заробітної плати, % до попереднього року	79,8	109,0	119,1	+29,2	+36,6	+10,1	+9,3
Рівень зареєстрованого безробіття, % до населення працездатного віку	1,9	1,5	1,4	-0,4	-21,1	-0,1	-6,7

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України та Національного банку України

ції в цей період зумовив значне зростання ВВП, але воно було лише номінальним. Насправді в країні відбувалося скорочення виробництва товарів, робіт та послуг. Лише в 2016 році політика інфляційного таргетування дала свої результати. За рахунок неї уряду та НБУ вдалося втримати інфляцію на рівні 12,4%. Проте в 2017 році досягти інфляційних цілей стратегії монетарної політики на 2016–2020 роки не вдалось, адже за запланованого рівня інфляції у 8% ($\pm 2\%$) реальний показник склав 13,7%.

3) Доходи населення зменшились у 2014 році (на 2,1%) та зростали у 2015–2016 роках (у 2015 році – на 14,4%, у 2016 році – на 14,6%). У 2015 році на це істотно вплинуло збільшення доходів від прибутку (на 27,2%) та поточних трансфертів (на 16,5%); у 2016 році найбільше вплинуло зростання доходів від заробітної плати (на 23,6%) та прибутку (на 16,9%). Зростання доходів у 2015–2016 роках відобразилось на збільшенні доходу в розрахунку на одну особу (у 2015 році – на 15,9%, у 2016 році – на 15,2%). Проте слід відзначити, що це відбувалось на фоні загального зростання рівня цін. У 2014 році ціни значно зросли (на 24,9%) за скорочення доходів населення (на 2,1%); у 2015 році темп зростання цін (43,3%) також випереджав приріст доходів населення (14,4%); лише у 2016 році зростання доходів населення (на 14,6%) відбувалось швидшими темпами, ніж збільшення цін (на 12,4%).

4) Середня заробітна плата протягом 2014–2017 років зросла на 116,5% (у 2014 році –

на 8,5%, у 2015 році – на 20,5%, у 2016 році – на 23,6%, у 2017 році – на 37,1%). Проте у 2014–2015 роках збільшення було лише номінальним. Реальна середня заробітна плата за цей період зменшувалась (у 2014 році – на 6,5%, у 2015 році – на 20,2%). Лише у 2016–2017 роках її номінальне зростання супроводжувалось приростом реальним (у 2016 році – на 9,0%, у 2017 році – на 19,1%). Основною причиною такої динаміки була інфляція.

5) Рівень безробіття у 2014–2017 роках поступово знижувався з 1,9% у 2014–2015 роках до 1,4% у 2017 році.

Отже, за основними макроекономічними показниками 2014–2017 років можна зробити висновок, що у вітчизняній економіці у 2014–2015 роках відбувався значний спад, а 2016–2017 роки відзначились незначним піднесенням.

Така загальноекономічна ситуація в Україні визначала розвиток банківського сектору.

Банківська система України як незалежна структурна одиниця функціонує вже 27 років. Протягом цього періоду вона зазнавала як злетів, так і падінь. За останній час значне піднесення у 2004–2008 роках закінчилось фінансовою кризою 2008–2009 років. Сьогодні у діяльності банківського сектору спостерігається спад, що спричинений негативними наслідками фінансової кризи 2008–2009 років та військовими діями в зоні АТО, що розпочались у 2014 році та тривають по цей час.

На 1 січня 2018 року банківський сектор України налічував 82 банки, які мають банків-

ську ліцензію. Серед них 38 банків з іноземним капіталом (більше 46%), 18 з яких мають 100% іноземного капіталу в статутному капіталі (майже 22%).

Поступове відновлення діяльності банків України у 2012–2013 роках (зростання чистих активів у 2012 році відносно 2011 року на 6,9%, а у 2013 році відносно 2012 року на 13,4%) змінилось значним спадом з 2014 року (табл. 2) [3].

Зростання проблемних активів банків у 2015 році зумовило скорочення чистих активів на 4,7%, збільшення збитковості на 25,7% та зменшення власного капіталу на 29,9%. У 2016 році збитковість банків лише зросла, склавши 159,4 млрд. грн. Для підтримки платоспроможності банки проводили нарощення власного капіталу, що склало 19,4% приросту. Це дало змогу перекрити збиток та незначний відтік коштів клієнтів (зобов'язання зменшились на 1,6%). Проте така динаміка є оманливою, оскільки на неї частково вплинуло зростання курсу іноземних валют. Так, активи, зокрема кредитний портфель, і зобов'язання у 2015–2016 роках можуть бути ще меншими, оскільки їх частина перебуває в іноземній валюті (долар США, євро тощо). У 2017 році відбулося часткове відновлення банківського сектору України, про що свідчить зростання за всіма основними показниками: чисті активи – на 6,4%; кредитний портфель – на 3,7%; власний капітал – на 32,2%; зобов'язання – на 3,6%. Крім того, зменшився розмір збитків майже в 6,5 разів.

Проблеми в банківському секторі у 2014–2016 роках можна побачити за такими змінами:

- виведення з ринку протягом 2016 року 17 банків через їх неплатоспроможність;
- скорочення власного капіталу банків на 29,9% у 2015 році відносно 2014 року, значне його зростання у 2016 році на 19,4% для подолання негативних тенденцій у банківській діяльності; зростання курсу іноземних валют не

вплинуло на зміну цього показника, оскільки, згідно з вимогами чинного законодавства, він формується лише в національній валюті;

- отримання банками постійних наростаючих щорічних збитків (у 2014 році – 53,0 млрд. грн., у 2015 році – 66,6 млрд. грн., у 2016 році – 159,4 млрд. грн.);

– зростання непрацюючих кредитів у 2016 році відносно 2014 року на 40,5 п. п. (з 13,5% у 2014 році до 54,0% у 2016 році), збільшення непрацюючих активів, що на кінець 2016 року досягли 35,7%; до непрацюючих активів віднесено активи, за якими відбулось прострочення платежу понад 90 днів (30 для банків-боржників) або вчасне погашення яких позичальником є малоімовірним без стягнення забезпечення;

- зростання у 2016 році на 136,4% резервів за активними операціями банків порівняно з 2014 роком (у 2014 році вони становили 204,9 млрд. грн., а у 2016 році – 484,4 млрд. грн.).

Слід відзначити майже незмінність у 2016 році чистих активів (приріст становив 0,1%) та незначне скорочення кредитного портфеля (скорочення становило 0,4%) і зобов'язань банків України (скорочення становило 1,6%) за значного нарощення власного капіталу (приріст становив 19,4%). Тобто банки в цьому році за відсутності інших джерел поповнення капіталу активно докапіталізувались, що зумовлене значним зростанням збитків та резервів за активними операціями.

У 2017 році на банківському ринку України можна помітити позитивні тенденції за такими змінами:

- виведення з ринку протягом 2017 року 14 банків через їх неплатоспроможність;
- нарощення власного капіталу банків на 32,2%;
- скорочення збитків на 135,0 млрд. грн. (на 84,7%);
- незначне збільшення непрацюючих кредитів на 0,5 п. п. (з 54,0% у 2016 році до 54,5% у 2017 році), зменшення непрацюючих активів

Таблиця 2

Динаміка основних показників діяльності банків України за 2015–2017 роки

Показники	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Зміна показника (зменшення («-»), збільшення («+»))			
	сума, млн. грн.	сума, млн. грн.	сума, млн. грн.	2016 рік до 2015 року		2017 рік до 2016 року	
				абсолютне відхилення, млн. грн.	темп приросту, %	абсолютне відхилення, млн. грн.	темп приросту, %
Чисті активи	1 254 385,0	1 256 229,0	1 336 358,0	+1 844,0	+0,1	+80 129,0	+6,4
Кредити надані	1 009 768,0	1 005 923,0	1 042 798,0	-3 845,0	-0,4	+36 875,0	+3,7
Власний капітал	103 713,0	123 784,0	163 597,0	+20 071,0	+19,4	+39 813,0	+32,2
Зобов'язання банків	1 150 672,0	1 132 515,0	1 172 761,0	-18 157,0	-1,6	+40 246,0	+3,6
Фінансовий результат	-66 600,0	-159 388,0	-24 360,0	-92 788,0	+139,3	+135 028,0	-84,7
Рентабельність активів, %	-5,46	-12,60	-1,94	-7,1	+130,8	+10,7	-84,6

Джерело: складено за даними Національного банку України

на 7,4 п. п. (з 35,7% у 2016 році до 28,3% у 2017 році);

– зростання на 6,7% резервів за активними операціями банків порівняно з 2016 роком (у 2016 році вони становили 484,4 млрд. грн., а у 2017 році – 516,9 млрд. грн.).

Більшість вітчизняних банків протягом 2014–2017 років здійснювала нарощування власного капіталу насамперед шляхом збільшення статутного капіталу. Проте варто зазначити, що сукупний власний капітал є меншим, ніж статутний, що пояснюється значними обсягами нагромаджених збитків (табл. 3) [1; 3].

Значення частки власного капіталу вітчизняних банків у ВВП упродовж 2014–2016 років зменшилось загалом на 4,1 п. п.: у 2015 році скорочення відбулося на 4,1 п. п., а у 2016 році частка залишилась на рівні 2015 року. Згідно зі словами експертів для підтримання дієздатності банківської системи обсяг капіталу банків має становити не менш 5–7% від ВВП. Це свідчить про мінімальний рівень забезпечення достатності ресурсного потенціалу банківської системи України в частині власного капіталу.

Слід звернути увагу на те, що темпи зростання власного капіталу банків у 2014–2017 роках значно відрізнялись від темпів зростання ВВП. Це дає змогу зробити висновок про неадекватність розвитку банківської системи розвитку економіки країни.

Загалом банки у 2014–2017 роках дотримувались економічних нормативів капіталу, що встановлені НБУ (табл. 4). Проте протягом 2014–2016 років кожного наступного року відносно попереднього розмір регулятивного капіталу зменшувався (у 2015 році він скоротився на 31,3%, у 2016 році – на 15,5%), що спричинене як збитковістю діяльності, так і виведенням банків з ринку [4].

Регулятивний капітал є одним з найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі здійснення своєї діяльності, а також забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості та стабільної діяльності банків. Тому його скорочення є негативним для банківської системи України.

У 2017 році регулятивний капітал був збільшений на 6,16 млрд. грн.

Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (нормативу Н1) в Україні, що отримав банківську ліцензію після 11 липня 2014 року, має становити 500 мільйонів гривень, а для банку, створеного до 11 липня 2014 року, згідно зі змінами від 21 грудня 2017 року, він має бути таким: 120 млн. грн. – до 17 червня 2016 року; 200 млн. грн. – з 11 липня 2017 року; 300 млн. грн. – з 11 липня 2020 року; 400 млн. грн. – з 11 липня 2022 року; 500 млн. грн. – з 11 липня 2024 року.

Таблиця 3

Показники власного капіталу банків України за 2014–2017 роки

Показники	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Власний капітал, млрд. грн.	148,0	103,7	123,8	163,6
Валовий внутрішній продукт, млрд. грн.	1 586,9	1 988,5	2 383,2	–
Частка власного капіталу у ВВП, %	9,3	5,2	5,2	–
Статутний капітал, млрд. грн.	180,2	222,2	414,7	495,4
Частка статутного капіталу у ВК, %	121,8	214,3	334,9	302,8
Результат діяльності, млрд. грн.	-53,0	-66,6	-159,4	-24,4
Рентабельність капіталу, %	-30,5	-51,9	-116,7	-15,9
Темпи зростання ВВП, %	106,9	125,3	119,8	–
Темпи зростання власного капіталу, %	76,8	70,1	119,4	32,2
Темпи зростання статутного капіталу, %	97,3	123,3	86,6	19,5
Темпи зростання результату діяльності, %	в 4 рази	125,7	239,3	-84,8

Джерело: розраховано за даними Національного банку України

Таблиця 4

Економічні нормативи капіталу за системою банків України за 2015–2017 роки

Показники	Роки			Зміна показника (зменшення («-»), збільшення («+»))			
	2015	2016	2017	2016 рік до 2015 року		2017 рік до 2016 року	
				абсолютне відхилення, млн. грн.	темп приросту, %	абсолютне відхилення, млн. грн.	темп приросту, %
Н1. Регулятивний капітал, млн. грн.	129 816,9	109 653,6	115 817,6	-20 163,3	-15,5	+6 164,0	+5,6
Н2. Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10%), %	12,31	12,69	16,1	+0,4	+3,1	+3,41	+26,9

Джерело: складено за даними Національного банку України

Змінами від 21 грудня 2017 року до «Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» НБУ послабив вимоги до нарощення регулятивного капіталу банками України, що зумовлене посиленням проблем у банківському секторі і неспроможністю банків доформувати свій капітал згідно зі встановленими вимогами. Так, згідно з попередніми прописами, банківська установа в Україні мала з 11 липня 2018 року володіти регулятивним капіталом в розмірі 300 млн. грн., з 11 липня 2019 року – 400 млн. грн., з 11 липня 2020 року – 450 млн. грн., а з 11 липня 2024 року – 500 млн. грн.

Протягом 2014–2017 років банками України достатність регулятивного капіталу підтримувалась на необхідному рівні. Слід відзначити скорочення цього нормативу в 2015–2016 роках відносно 2014 року в середньому на 2 п. п., що збільшило частку кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів, яка перекладається на кредиторів та вкладників банків. У 2017 році норматив значно збільшився (на 3,41 п. п.), склавши 16,1%.

Для посилення вимог до власного капіталу банків НБУ введено новий економічний норматив (норматив достатності основного капіталу (НЗ)), який буде використовуватись з 1 січня 2019 року. Визначатиметься він як співвідношення основного капіталу та суми активів і позабалансових зобов'язань, зважених на відповідні коефіцієнти кредитного ризику. Нормативне значення має бути не менше 7%.

Для дотримання вимог Базеля III банки України зобов'язані формувати буфери капіталу, а саме буфер запасу (консервації) капіталу і контрциклічний буфер. Вони створюються понад нормативного значення нормативу достатності основного капіталу (НЗ).

Буфер запасу (консервації) капіталу розраховується від загального обсягу ризику і з 1 січня 2020 року становитиме 0,625%; з 1 січня 2021 року – 1,25%; з 1 січня 2022 року – 1,875%; з 1 січня 2023 року – 2,5%.

Контрциклічний буфер капіталу розраховується від загального обсягу ризику в розмірі 0–2,5%. Його розмір встановлюється за рішенням Правління Національного банку в разі значної кредитної активності банків з урахуванням ризиків, пов'язаних з надмірним зростанням кредитування.

Буфери капіталу банки зобов'язані формувати з 1 січня 2020 року.

У вітчизняних банках проблеми недостатності капіталу розпочались ще у 2008 році. Згідно з оцінками експертів до початку 2009 року провідні банки мали потребу в капіталі близько 22 млрд. грн. Зазначимо, що капітал банку має бути адекватним обсягам депозитного портфеля, адже його величина свідчить про надійність повернення залучених депозитів. Проте співвідношення статутного капіталу та депозитної бази банків України не було раціональним.

У 2014 році особлива увага приділялась нагляду за найбільшими системоутворюючими державними банками, такими як АТ «Ощадбанк» та АТ «Укресімбанк», а також банками, які рекапіталізовані за участю держави, зокрема АБ «Укргазбанк», АТ «Родовідбанк» та ПАТ АКБ «Київ». У 2015 році до них додалися «Український банк реконструкції та розвитку», ПАТ «Розрахунковий центр», а у 2016–2017 роках – ПАТ КБ «Приватбанк».

Вкрай актуальним є питання виходу держави з капіталу цих банків, оскільки, відповідно до світової практики, якщо вжиття такого заходу і відбувалося серед антикризових дій, то лише тимчасово.

Однак з огляду на загальну кон'юнктуру банківського ринку та відсутність інтересу іноземних інвесторів до вітчизняних банків держава не зможе у найближчій перспективі вигідно реалізувати націоналізовані банки. Інший шлях вирішення долі фінансових установ, у капіталізації яких взяла участь держава, як уже зазначалось, – це акумулювання коштів цих банків у єдину структуру, яка б могла надавати цільову підтримку під проекти уряду.

Х.П. Панків вважає, що для оцінювання капіталізації банків недостатньо трьох економічних нормативів НБУ. Це має бути система показників, що дасть комплексну оцінку темпу зростання капіталу, його адекватності сформованим активам, ефективності використання та взаємозв'язку з іншими чинниками (зовнішніми та внутрішніми), а також визначить рівень достатності капіталу банків за такими основними напрямками: визначення основних показників достатності капіталу банків, аналіз адекватності капіталу, ефективність використання ресурсів, оцінка залежності банківського капіталу від інших економічних категорій (наприклад, банківських ризиків, зовнішніх джерел фінансування). До таких показників вона відносить показники оцінки обсягу капіталу банків (коефіцієнт капіталізації, темп приросту власного капіталу); показники адекватності капіталу банків (коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу та зважених за ризиком активів, коефіцієнт співвідношення приросту капіталу й активів, коефіцієнт захищеності коштів клієнтів власним капіталом, коефіцієнт захищеності виданих кредитів власним капіталом, коефіцієнт співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів та капіталу, коефіцієнт співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті та капіталу, коефіцієнт співвідношення великих відкритих позицій та капіталу); показники ефективності використання ресурсів (рентабельність капіталу, рентабельність активів); показник залежності банківського капіталу від фінансових показників діяльності банку (коефіцієнт фінансової незалежності) (табл. 5) [3; 4; 5].

Оцінка достатнього рівня капіталізації та надійності й стабільності банків є позитив-

Таблиця 5

Система індикаторів оцінки рівня капіталізації банків України за 2015–2017 роки

Показники	Роки			Зміна показника (зменшення («-»), збільшення («+»))			
	2015	2016	2017	2016 рік до 2015 року		2017 рік до 2016 року	
				абсолютне відхилення	темп приросту, %	абсолютне відхилення	темп приросту, %
Оцінка обсягу капіталу банків							
коефіцієнт капіталізації, %	8,3	9,6	12,2	+1,3	+15,7	+2,6	+27,1
темп приросту власного капіталу, %	-29,9	19,4	32,2	+49,3	-164,9	+12,8	+66,0
Адекватність капіталу банків							
коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу та зважених за ризиком активів, %	12,3	12,7	16,1	+0,4	+3,3	+3,4	+26,8
коефіцієнт співвідношення приросту капіталу й активів, %	631,0	13 164,5	504,2	+12 533,5	+1 986,3	-12 660,3	-96,2
коефіцієнт захищеності коштів клієнтів власним капіталом	6,9	6,5	5,4	-0,4	-5,8	-1,1	-16,9
коефіцієнт захищеності виданих кредитів власним капіталом	9,7	8,1	6,4	-1,6	-16,5	-1,7	-21,0
коефіцієнт співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів та капіталу, %	129,0	89,4	70,2	-39,6	-30,7	-19,2	-21,5
коефіцієнт співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті та капіталу, %	136,0	118,9	89,6	-17,1	-12,6	-29,3	-24,6
коефіцієнт співвідношення великих відкритих позицій та капіталу, %	364,1	308,3	208,3	-55,8	-15,3	-100,0	-32,4
Ефективність використання ресурсів							
рентабельність капіталу, %	-51,9	-116,7	-15,9	-64,8	+124,9	+100,8	-86,4
рентабельність активів, %	-5,5	-12,6	-1,9	-7,1	+129,1	+10,7	-84,9
Залежність банківського капіталу від фінансових показників діяльності банку							
коефіцієнт фінансової незалежності, %	9,0	10,9	13,9	+1,9	+21,1	+3,0	+27,5

Джерело: розраховано за даними Національного банку України

ною, оскільки простежується зростаюча тенденція приросту власного капіталу з 8,3% у 2015 році до 12,2% у 2017 році. Це вказує на збільшення частки власного капіталу у структурі пасивів у 2016–2017 роках, що підтверджується значними темпами приросту власного капіталу (у 2016 році – на 19,4%; у 2017 році – на 32,2%).

Значення коефіцієнта співвідношення регулятивного капіталу та зважених за ризиком активів у 2015–2017 роках відповідають їхньому рекомендованому значенню (не менше 10%). Досить позитивним є щорічне підвищення цього показника. Особливо слід відзначити його збільшення на 3,4 п. п. у 2017 році, що свідчить про зменшення ризику втрати коштів для кредиторів та вкладників банків.

Проблеми управлінні власним капіталом банками помітні за співвідношенням приросту капіталу та активів. Темпи приросту капіталу не є адекватними темпам приросту активів: у 2015 році приріст капіталу був у 6 разів (631,0%) більшим, ніж приріст активів; у 2016 році – у 132 рази (13 164,5%) більшим за попередній період; у 2017 році – в 5 разів

(504,2%), що дає підстави стверджувати про зростання капіталізації банків.

Протягом 2015–2017 років у банківському секторі загалом відбулося зменшення коефіцієнта захищеності коштів клієнтів власним капіталом з 6,9% у 2015 році до 5,4% у 2017 році. Оскільки цей показник демонструє, скільки коштів клієнтів припадає на 1 гривню власного капіталу, то слід відзначити збільшення захищеності коштів клієнтів. Це є позитивною тенденцією. Коефіцієнт захищеності виданих кредитів власним капіталом за цей період скоротився з 9,7% у 2015 році до 6,4% у 2017 році. Таким чином, можна відзначити захищеність коштів клієнтів та забезпеченість кредитних операцій власним капіталом, тому існує потенційна можливість додаткового нарощення обсягів коштів клієнтів та кредитного портфеля за збереження фінансової стійкості банків.

Власний капітал в різні роки по-різному покриває очікувані збитки, що можуть бути отримані від недіючих кредитів без урахування резервів. Протягом 2015–2017 років достатність обсягу капіталу для покриття можливих втрат від недіючих кредитів зростає. За досить

негативної ситуації у 2015 році, коли недіючих кредитів було більше в 1,3 рази від наявного власного капіталу банків, банки змогли зменшити обсяг проблемної заборгованості та збільшити капітал, що відобразилось на скороченні цього показника до 70,2% у 2017 році, тобто на 1 грн. капіталу банку припадає 0,7 грн. недіючих кредитів.

Коефіцієнт співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті та капіталу вимірює невідповідність валютних позицій на стороні активів і пасивів (відкриту позицію), щоб оцінити потенційну вразливість позиції банківських установ по капіталу, що обумовлюється динамікою обмінного курсу. Його динаміка протягом 2015–2017 років була позитивною, оскільки він зменшився в 1,5 рази, що свідчить про зниження валютного ризику відносно капіталу.

Власний капітал протягом 2015–2017 років повною мірою покривав великі відкриті позиції, що мінімізувало кредитний ризик. За нормативного значення не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу в банках України найбільшим він був у 2015 році, коли досяг значення 3,5-кратного розміру. У 2017 році цей показник знизився до 2-кратного розміру. Це свідчить про розподіл великих відкритих позицій серед значного числа банків.

Показники рентабельності активів та капіталу протягом 2015–2017 років були від'ємними, що пояснюється збитковістю банківської діяльності за цей період. У 2017 році рентабельність найменш негативна, що зумовлене скороченням збитків банківського сектору відносно попередніх періодів.

Значення коефіцієнта фінансової незалежності відповідають його рекомендованому значенню, що свідчить про незалежність банків

від інших джерел фінансування. Отже, можемо стверджувати, що наслідки кризи не подолані повністю та мають суттєвий вплив на банківську систему України.

Одним з основних чинників, що негативно впливає на власний капітал банків, є наявність проблемної заборгованості. Зростання її рівня призводить до необхідності формування значних обсягів резервів, зниження ефективності банківської діяльності та може зумовлювати її збитковість, впливає на достатність власного капіталу банків.

Протягом 2014–2017 років обсяг недіючих кредитів постійно зростає: у 2015 році він збільшився на 47,6%; у 2016 році – на 10,1%; у 2017 році – на 45,9%. Розмір чистих недіючих кредитів мав схожу тенденцію у 2015 році, але у 2016 році їх обсяг скоротився на 15,0%, що спричинене збільшенням резервів за ними. У 2017 році спостерігалось незначне зростання, а саме на 0,7% (табл. 6) [6].

Зростання недіючих кредитів досягло критичного значення. У 2015 році власного капіталу було недостатньо для покриття чистих недіючих кредитів. Лише за додаткової зовнішньої капіталізації банків вдалося забезпечити достатній рівень власного капіталу.

Згідно з деякими дослідженнями впливу проблемної заборгованості на власний капітал банку можна стверджувати, що за зростання проблемної заборгованості на 1 млн. грн. власний капітал банку має зрости на 1,4 млн. грн. для покриття ризиків за активними операціями банківських установ.

На макrorівні вирішення проблеми управління капіталом банків та підвищення капіталізації загалом зводиться переважно до визначення певних завдань і нормативів, які виконують комерційні банки відповідно до

Таблиця 6

Динаміка обсягу недіючих кредитів банків України за 2015–2017 роки

Показники	Роки			Зміна показника (зменшення («-»), збільшення («+»))			
	2015	2016	2017	2016 рік до 2015 року		2017 рік до 2016 року	
				абсолютне відхилення	темп приросту, %	абсолютне відхилення	темп приросту, %
Кредити надані, млн. грн.	1 009 768,0	1 005 923,0	1 042 798,0	-3 845,0	-0,4	+36 875,0	+3,7
Недіючі кредити, млн. грн.	370 237,4	407 667,3	594 998,6	+37 429,9	+10,1	+187 331,3	+45,9
Недіючі кредити без урахування резервів, млн. грн.	131 036,4	111 391,9	112 167,5	-19 644,5	-15,0	+775,6	+0,7
Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів та капіталу, %	129,0	89,4	70,2	-39,6	-30,7	-19,2	-21,5
Співвідношення недіючих кредитів та сукупних валових кредитів, %	28,0	30,5	54,5	+2,5	+8,9	+24,0	+78,7

Джерело: складено за даними Національного банку України

вимог Національного банку України, а практичний її аспект на мікрорівні покладається на окремі банки, які повинні виробити ці механізми і знайти потрібні кошти.

Саме тому науковцями пропонується комплексне вирішення проблем вибору джерел нарощування капіталу банків. Зокрема, на макрорівні необхідно забезпечити вдосконалення банківського законодавства, активізацію ролі банківських асоціацій, активізацію регулятивної політики НБУ, створення системи рейтингування та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків порівняно з іноземними. На макрорівні слід запровадити дієві інструменти збільшення капіталу через удосконалення системи фінансового менеджменту у комерційних банках [7].

Державні банки внаслідок обмеженого розміру капіталу вичерпали можливості подальшого зростання. Ключовою проблемою діяльності державних банків України є відсутність системного бачення їх ролі в реалізації кредитної складової національної економічної політики.

Докапіталізація державних банків дасть змогу відновити динамічний розвиток, розширити їх можливості на банківському ринку, брати участь у масштабних інвестиційних програмах, насамперед у фінансуванні стратегічно важливих проектів державного значення.

Важливим кроком підвищення капіталізації банківського сектору України має стати вдосконалення системи ризик-менеджменту в банках. Банки повинні керуватися такими принципами системи управління ризиками [7]:

- наявність стратегії управління ризиками;
- наявність відповідної організаційної структури;
- принцип колегіальності, розділення конфліктів інтересів.

Підвищення капіталізації банківської системи також сприятиме зростанню її конкурентоспроможності та опосередковано вдосконалить організаційну структуру банківської системи шляхом консолідації банківського капіталу. Запровадження рейтингової звітності банків та підвищення ролі банківських асоціацій матимуть прямий вплив на окремі групи населення, сприятимуть активізації їх соціальної функції, а водночас і відкритому діалогу банків та суспільства.

Висновки. Таким чином, банківський сектор України у 2014–2016 роках зазнав значних негативних змін (скорочення власного капіталу, наростаюча щорічна збитковість, зростання непрацюючих кредитів, збільшення резервів за активними операціями банків). У 2017 році на банківському ринку України можна помітити позитивні тенденції (нарощення власного капіталу, скорочення збитків, мінімізація приросту непрацюючих кредитів, зменшення непрацюючих активів).

Основною тенденцією банківського ринку України протягом 2014–2017 років було нарощування власного капіталу насамперед шляхом збільшення статутного капіталу, що дало їм змогу дотримуватись економічних нормативів капіталу.

Одним з основних факторів, що негативно впливав на діяльність банків України протягом 2014–2017 років, зокрема на розмір власного капіталу, є наявність недіючих кредитів, обсяг яких постійно зростає. Це зумовлює формування значних обсягів резервів, знижує ефективність банківської діяльності та достатність власного капіталу банків.

До пропозицій щодо вирішення проблем нарощування капіталу банків відносять вдосконалення банківського законодавства, активізацію ролі банківських асоціацій, активізацію регулятивної політики НБУ, вдосконалення системи ризик-менеджменту в банках, консолідацію банківського капіталу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валовий внутрішній продукт (1990–2017 роки). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Макроекономічні показники. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=23487024&cat_id=57896.
3. Основні показники діяльності банків України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661577>.
4. Значення економічних нормативів по системі банків України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661578>.
5. Індикатори фінансової стійкості та довідкові дані по Україні. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50772>.
6. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі банків України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=48421072>.
7. Фостяк В.В. Шляхи підвищення капіталізації банків України. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2012. № 12. URL: <http://fkd.org.ua/article/view/28836/25819>.